

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ВАЛОВОГО ВНУТРІШНЬОГО ПРОДУКТУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто фактори, які впливають на динаміку та структуру валового внутрішнього продукту України. Запропоновано деякі методичні підходи до прогнозування макроекономічних показників номінального та реального обсягу ВВП, що дозволяє виявити економічний стан країни в сучасних умовах.

The factors that influence the dynamics and structure of gross domestic product of Ukraine are considered in the article. Some methodical approaches to predicting macroeconomic indices of the nominal and real volume of gross domestic product, are offered, which allows to reveal, economic state of the country in the modern conditions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах факторний аналіз валового внутрішнього продукту дозволяє прогнозувати економічний стан країни та життєвий рівень її населення, що є досить актуальним. Перехід від адміністративно-командної до соціально-орієнтованої ринкової економіки, який здійснюється в Україні, передбачає розробку та запровадження нових форм і методів системного управління економікою. Чільне місце у цій системі займає розрахунок та прогнозування макроекономічних показників і розробка моделі державного регулювання економіки.

Для української моделі характерна тенденція зниження частки доходів зведеного бюджету у ВВП з 30,4% у 2005р. до 28,7% у 2011 р. [1, с.17]. Виявлення тенденції динаміки ВВП України та його структури є актуальним у сучасних умовах.

Програма фінансової стабільності є основою макроекономічної політики держави, але інфляційні процеси руйнують економіку країни, знижують її конкурентноздатність. Так, зростання цін на енергоносії висвітлює енергомісткість вітчизняної продукції, погіршення фінансового становища підприємств та зниження їх платоспроможності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Поставлена проблема досліджується в працях таких авторів, як О. І. Демкін, О. В. Зварич, Н. В. Красюк, Н. В. Никитюк, Л. І. Федулова та інших. Але у них недостатньо приділена увага впливу інфляційних процесів в економіці на динаміку і структуру ВВП.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для сучасного розвитку економіки України важливе значення має наголошення на інфляційні процеси.

Постановка завдання. Метою статті є визначення впливу факторів на динаміку та структуру валового внутрішнього продукту України на підставі результатів огляду літературних джерел та узагальнення статистичних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час формування моделей прогнозування обсягу ВВП у фактичних та порівняльних цінах пропонуються деякі методичні підходи для аналізу макроекономічних показників, які дозволяють зробити фактичні висновки щодо економіки країни.

Аналіз тенденції розвитку ВВП дозволяє виявити економічний стан країни у сучасних умовах.

В табл. 1 відображено тенденції розвитку ВВП та цін.

Таблиця 1

Динаміка ВВП України у діючих та зрівняних цінах за 2005–2011 роки [5, с.30]

Рік	ВВП у фактичних цінах, млрд. грн.	Індекси ВВП у фактичних цінах, %	Індекси споживчих цін, %	Індекси ВВП у зрівняних цінах, %
2004	345,1	–	–	–
2005	441,4	127,9	113,5	112,7
2006	544,2	123,3	109,1	113,0
2007	720,7	132,4	112,8	117,4
2008	948,1	131,6	125,2	105,1
2009	913,3	96,3	115,9	83,1
2010	1082,6	118,5	109,4	108,3
2011	1316,6	121,6	108,0	112,6

Результати аналізу табл. 1 свідчать про те, що в період 2008–2010 рр. індекси споживчих цін випереджали зростання ВВП у зрівняних цінах, що є негативним явищем в економічному розвитку країни.

Динаміка споживчих цін за 2005–2011 роки випереджає зростання фізичного обсягу ВВП, про що свідчать такі розрахунки:

– добуток індексів споживчих цін за ці роки склав:

$$1,135 \times 1,091 \times 1,128 \times 1,252 \times 1,152 \times 1,094 \times 1,08 = 2,39474; \quad (1)$$

– добуток індексів фізичного обсягу ВВП склав:

$$1,127 \times 1,13 \times 1,174 \times 1,051 \times 0,831 \times 1,083 \times 1,126 = 1,5924; \quad (2)$$

Проаналізувавши показники табл. 1 бачимо, що у 2011 році порівняно з 2005 роком ВВП України у фактичних цінах зріс у 3,81 рази, у тому числі, за рахунок підвищення споживчих цін – у 2,4 рази, а за рахунок зростання фізичного обсягу ВВП – у 1,6 рази. Це свідчить про кризову ситуацію в країні.

Перевищення витрат над доходами у 2010 році склало 63 млрд. грн., тобто 6% від ВВП.

Проаналізуємо динаміку структури ВВП за категоріями доходу за 2009–2011 роки (табл. 2). Зростання частки оплати праці в загальному обсязі ВВП на 0,7% пункту у 2011 р. порівняно з 2009 р. є позитивним фактором. Але прискорення темпів зростання споживчих цін негативно впливає на покращення життєвого рівня населення країни.

Для досягнення макроекономічної стабілізації необхідно зробити три основні кроки:

- 1) знизити інфляцію;
- 2) припинити падіння виробництва і почати його пожвавлення;
- 3) погасити зовнішній борг держави.

Таблиця 2

Динаміка структури валового внутрішнього продукту України за категоріями доходу за 2009–2011 роки [5, с.35]

Назва показника	2009 рік	2010 рік	2011 рік	Зміни 2011 порівняно з 2009 роком (+, -)
Валовий внутрішній продукт	100,0	100,0	100,0	–
Оплата праці найманих працівників	49,1	49,4	49,8	+ 0,7

Податки, за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	12,7	13,5	12,5	- 0,2
Валовий прибуток, змішаний дохід	38,2	37,1	37,7	- 0,5

Важливим фактором, який призводить до інфляції, є дефіцит зведеного бюджету, який покривається за рахунок кредитно-грошової емісії. В Україні дефіцит зведеного бюджету у 2010 році склав 63,2 млрд. грн., тобто збільшився порівняно з 2009 роком на 29,8 млрд. грн., що склало 6,4% до ВВП [1, с.17].

Розробка прогнозних значень макроекономічних показників, таких як ВВП, фонд оплати праці, індекси споживчих цін та тарифів, прибуток прибуткових підприємств, має практичне значення. Необхідно, щоб фактичне значення цих показників мінімально відхилялося від прогнозних.

Для характеристики життєвого рівня населення країни розрахуємо ВВП на одну особу як в цілому по Україні, так і по її регіонам.

В табл. 3 наведено розрахунки індексів ВВП на 1 особу по Україні у фактичних та зрівняних цінах.

Таблиця 3

Динаміка ВВП на одну особу в Україні за 2005–2011 роки в діючих та зрівняних цінах та тарифів [5, с.30]

Рік	ВВП на одну особу, грн.	Індекси ВВП на одну особу фізичного обсягу	Індекси на одну особу у фактичних цінах	Індекси цін та тарифів
2005	9 372	103,5	–	–
2006	11 630	108,1	124,1	114,8
2007	16 496	108,6	141,8	130,6
2008	20 495	102,9	124,2	120,7
2009	19 832	85,6	96,76	113,0
2010	23 600	104,6	119,0	113,8
2011	28 806	105,5	122,1	115,7

Результати аналізу показників табл. 3 дозволяють зробити такі висновки: ВВП на одну особу у фактичних цінах у 2011 році порівняно з 2005 роком зріс у 3,1 рази, у тому числі, за рахунок зростання фізичного обсягу матеріальних благ – на 18,2%, а за рахунок зростання цін і тарифів – у 2,6 рази.

Індекс ВВП на одну особу у фактичних цінах у 2011 р. порівняно з 2005 р. дорівнює:

$$I_{QP} = \frac{\sum Q_1 P_1}{\sum Q_0 P_0} = \frac{28\,806}{9\,372} = 3,074 \quad (3)$$

Добуток індексів фізичного обсягу за 2005-2011 роки дорівнює:

$$1,035 \times 1,081 \times 1,086 \times 1,024 \times 0,856 \times 1,046 \times 1,055 = 1,182 \text{ або } 118,2\% \quad (4)$$

Індекс цін та тарифів у 2011р. порівняно з 2005р. зросли у 2,6 рази:

$$\text{Індекс цін та тарифів} = \frac{I_{QP}}{I_Q} = \frac{3,074}{1,182} = 2,60 \quad (5)$$

Життєвий рівень населення регіонів України наглядно відображає розрахунок коефіцієнту платоспроможності:

$$\text{Коефіцієнт платоспроможності} = \frac{\text{ВВП на одну особу регіона}}{\text{ВВП на одну особу в Україні}} \quad (\text{середня платоспроможність в межах країни}) \quad (6)$$

Розрахунок цих коефіцієнтів відображено в табл. 4.

Результати розрахунків свідчать про те, що із 27 регіонів тільки 7 регіонів мають ВВП на одну особу вище, ніж в середньому по Україні, а 20 регіонів – нижче, що свідчить про низький життєвий рівень населення України.

Так, платоспроможність населення Дніпропетровської області на 40% вища, ніж у середньому по Україні, а по Одеській області – на 1,6% вища середнього рівня по Україні.

Прогнозні розрахунки номінального ВВП повинні враховувати регіональні особливості ВВП на одну особу.

Зростання коефіцієнтів податкоспроможності є важливим фактором покращення економічного стану регіонів та підвищення добробуту їх населення.

При будівництві моделей короткострокового та середньострокового прогнозування виникає необхідність враховувати умови, за яких має місце нестабільність цін і ринкової інфраструктури, а також оцінювати такі показники, як дефіцит бюджету, рівень споживчих та оптових цін, державні видатки і доходи бюджету, реальне значення ВВП.

Авторами статті пропонуються деякі методичні підходи до прогнозування за допомогою статистичного аналізу і екстраполяції динаміки та тенденцій розвитку економіки (на прикладі головного (основного) макроекономічного показника – номінального і реального обсягу ВВП, а також рівня інфляції), котрі дозволяють використовувати статистичну інформацію.

При короткостроковому прогнозуванні, тобто на наступний бюджетний рік, враховується значно більше факторів, які матимуть вплив на економіку країни. Тенденції їх зміни у річному вимірі, зазвичай, практично зберігаються, що надає можливість скласти значно точніший прогноз макроекономічних показників.

Таблиця 4

Коефіцієнти платоспроможності регіонів України у 2009 році [6, с.412]

Регіони	ВВП на 1 особу, грн.	Коефіцієнт платоспроможності	Частка регіону, відсотків до підсумку
Україна	19 832	–	100,0
Автономна Республіка Крим	13 933	0,703	3,0
Області:			
Вінницька	12 145	0,612	2,2
Волинська	11 796	0,595	1,3
Дніпропетровська	27 737	1,400	10,2
Донецька	23 157	1,168	11,4
Житомирська	11 419	0,576	1,6
Закарпатська	10 081	0,508	1,4
Івано-Франківська	12 485	0,630	1,9

Продовження табл. 4

Київська	21 769	1,098	4,1
Кіровоградська	13 096	0,660	1,5
Луганська	16 562	0,835	4,2
Львівська	14 093	0,711	3,9
Миколаївська	17 050	0,860	2,2
Одеська	20 341	1,026	5,3
Запорізька	20 614	1,039	4,1
Полтавська	22 337	1,126	5,7
Рівненська	11 699	0,590	1,5
Сумська	13 631	0,687	1,8
Тернопільська	10 240	0,516	1,2
Харківська	21 228	1,070	6,5
Херсонська	12 256	0,618	1,5
Хмельницька	11 780	0,594	1,7
Черкаська	14 393	0,726	2,0
Чернігівська	13 121	0,662	1,6
Чернівецька	9 383	0,473	0,9
Міста: Київ	61 088	3,080	18,6
Севастополь	16 966	0,855	0,7

Показники табл. 5 свідчать про те, що відхилення між прогнозними та фактичними показниками ВВП при прогнозуванні його на короткостроковий період є меншими, ніж на середньостроковий період.

Таблиця 5

Відхилення між прогнозними та факторними показниками ВВП у короткостроковому й середньостроковому прогнозуванні, % [1, с.20]

Прогнозування	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Середньострокове	145,2	123,4	119,0	133,9	96,7	70,6
Короткострокове	114,0	106,2	121,3	106,6	87,3	101,1

Оскільки величина макроекономічних показників використовується для прогнозування доходів бюджету, то від правильного прогнозування показників залежить правильність прогнозування ресурсу бюджетів у процесі підготовки проектів на відповідні роки.

Висновки і перспективи подальших розробок. Перспективою розвитку економічного стану України є досягнення макроекономічної стабілізації шляхом впровадження кроків, які пропонуються авторами статті. Розглянемо показники, які щорічно затверджувалися постановами Кабінету Міністрів України на наступні за плановим три бюджетні періоди (табл. 6).

Таблиця 6

Середньостроковий прогноз макропоказників, схвалений постановами Кабінету Міністрів України [1, с.18–19]

Прогноз за	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Номінальний ВВП, млрд. грн.								
2005–2007	304,0	333,0	365,0					
2006–2008		440,9	496,6	559,7				
2007–2009			605,5	697,1	800,2			
2008–2010				708,0	820,4	939,9		
2009–2011					994,2	1099,6	1275,4	

Продовження табл. 6

2010–2012						1549,4	1831,6	2131,5
Фактично	441,4	544,1	720,7	948,1	913,3	1094,6	1291,0	1505,0
Відхилення, %	145,2	123,4	119,0	133,9	96,7	70,6	70,5	70,6
Фонд оплати праці, млрд. грн.								
2005–2007	100,5	113,9	128,5					
2006–2008		130,8	150,6	172,1				
2007–2009			188,7	217,5	249,6			
2008–2010				228,4	271,6	323,6		
2009–2011					311,1	371,8	437,7	
2010–2012						470,3	573,4	691,4
Фактично	112,9	146,5	189,8	253,1	249,8	297,1	399,5	469,8
Відхилення, %	112,3	112,0	100,6	110,8	80,3	63,2	69,7	67,9
Індекс споживчих цін, %								
2005–2007	107,5	106,5	105,5					
2006–2008		106,8	105,0	104,5				
2007–2009			107,8	106,5	106,1			
2008–2010				106,8	108,1	107,8		
2009–2011					105,7	105,5	104,3	
2010–2012						109,2	108,0	107,0
Фактично	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	108,9	107,9
Відхилення, %	2,8	4,8	8,8	15,5	6,6	-0,1	0,9	0,9
Прибуток прибуткових підприємств, млрд. грн.								
2005–2007	47,6	51,0	54,5					
2006–2008		59,4	61,8	64,5				
2007–2009			110,0	116,0	120,0			
2008–2012	2009–2012 прогноз не надавався							
Фактично	89,2	110,6	183,0	193,7	144,1	202,1	242,3	282,7
Відхилення, %	187,4	186,2	166,4	167,0	120,1			

Прогноз цих показників складає Міністерство економічного розвитку та торгівлі, а фактичні показники представлені Державною службою статистики України. Зазначимо, що на 2011 р. (рядок 2010–2012) наведено очікувані показники, на 2012 р. – прогнозні показники за песимістичним сценарієм. Моделі макропоказників мають велике практичне значення і використовуються для розрахунку ВВП у 2014–2015 роках, що дозволить прогнозувати економічне становище в країні та життєвий рівень населення.

Список використаної літератури

1. Белозорова Л. С. Вплив фінансової середовища на динаміку і структуру зведеного бюджету України / Л. С. Белозорова, Ф. Ф. Стасюк // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 47. – Одеса: ОНЕУ. – С. 16–21.
2. Демкін О. І. Вплив фінансової кризи на бюджети органів місцевого самоврядування / О. І. Демкін // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 76–82.
3. Красюк Н. В. Актуальні аспекти міжнародних відносин у світі нової редакції бюджетного кодексу України / Н. В. Красюк // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 86–96.
4. Никитюк І. М. Фінансовий звіт про використання бюджету – віддзеркалення діяльності влади та добробуту людей / І. М. Никитюк // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 160 с.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – Консультант. – 2012. – 542 с.
6. Статистичний щорічник м. Києва за 2010 рік. – Київ: Август Трайд. – 2011. – 474 с.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2013.